

Michał Głowiński

Wprowadzenie

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 68/1, 201-202

1977

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

III. P R Z E K Ł A D Y R E T O R Y K A D A W N I E J I D Z I S I A J. I

Pamiętnik Literacki LXVIII, 1977, z. 1

WPROWADZENIE

Publikowane w tym oraz w następnym zeszycie „Pamiętnika Literackiego” prace o retoryce wymagają pewnego komentarza. Nie wprowadzonemu w tę problematykę czytelnikowi wydać się może, iż w niepokojący sposób dotyczą one różnych zagadnień, a jedynym czynnikiem łączącym jest występowanie słowa „retoryka”. Wrażeniu takiemu trudno odmówić pewnej zasadności; rzeczywiście, w naszych czasach pod nazwą retoryki pojawiają się różne problemy, w obrębie jej działania krystalizują się różne style myślenia. Owa nieco niepokojąca różnorodność, ujawniająca się także w przedstawianym tu cyklu studiów, stanowi pochodną stanu, w jakim obecnie retoryka się znajduje.

Budzi ona coraz większe zainteresowanie — nie tylko wśród historyków i teoretyków wymowy, budzi po długiej, trwającej ponad półtora wieku przerwie. W czasie tym też o retoryce całkiem nie zapomniano, interesowała ona jednak przede wszystkim specjalistów, zajmujących się epokami, w których odgrywała ona ważną rolę, stała się więc głównie przedmiotem dociekań erudycyjnych, dziedziną poszukiwań wysoce specjalistycznych, na ogół nie wiążących się z współczesnymi refleksjami teoretycznymi, dotyczącymi właściwości dzieła literackiego, budowy tekstu i jego oddziaływań na odbiorcę. Teraźniejszy renesans retoryki wynika stąd właśnie, iż jest ona w stanie odpowiedzieć na pewne współczesne pytania, że koresponduje z zainteresowaniami teorią komunikacji. Renesans ten różne ma przejawy i ogarnia wiele dziedzin, od filozofii języka poczynając (retoryce i filozofii języka poświęcony jest znakomity kwartalnik amerykański „Philosophy and Rhetoric”, wychodzący od r. 1967), a na praktycznych problemach, związanych z perswazyjnymi właściwościami mowy, kończąc.

Renesans ów odcisnął swoje piętno także na wiedzy o literaturze. Wyraziło się to w próbach aktualizowania retoryki tradycyjnej i tworzeniu retoryki nowej (zob. kolektywną *Rhétorique générale*, opublikowaną w r. 1970 przez grupę uczonych z Liège), w zainteresowaniu dla figur i tropów. Aktualność retoryki wiąże się przede wszystkim jednak z zainteresowaniami komunikacją literacką, a w konsekwencji — z uwzględnianiem roli odbiorcy, wyznaczanej przez tekst literacki.

Charakterystyczny dla ostatnich lat renesans retoryki wyraził się zwłaszcza w czterech następujących centrach problemowych:

1) w studiach historycznych dotyczących teorii i praktyk retorycznych; współczesna sytuacja metodologiczna, przekonanie o żywotności tradycji retorycznej, sprawia, że dawne teorie są przedmiotem nie tylko rekonstrukcji, ale także aktualizacji;

2) w studiach poświęconych teorii tekstu jako swoistego sposobu oddziaływania na odbiorcę, perswazyjnym właściwościom wypowiedzi, a także — w pewnych wypadkach — teorii argumentacji;

3) w teorii tropów i figur;

4) w praktycznych wskazaniach, jak należy skutecznie konstruować wypowiedź danego typu (np. list handlowy, artykuł wstępny); wskazania tego rodzaju od dawna są w Stanach Zjednoczonych wydawane w osobnych książkach, retoryka odzyskuje tu swój walor ściśle praktyczny.

Publikowane w dwóch zeszytach naszego pisma studia o retoryce dawniejszej i dzisiejszej wiążą się z trzema wymienionymi wyżej centrami problemowymi (pomijamy prace będące wskazaniem praktycznym) i pokazują, w jaki sposób uwspółcześnieniu podlegają klasyczne kategorie retoryczne. W pracach, w których dominuje ujęcie historyczne, dochodzą zwykle do głosu rozważania o aktualności retoryki; w tych zaś studiach, które mówią o jej współczesnych wartościach, zazwyczaj poświęca się uwagę jej historii i tradycjom.

Michał Głowiński